

11. Pankowska K., *Rzeczywistość zapośredniczona – nowe problemy wzrastania dziecka w przestrzeni multimedialnej*, [w:] Izdebska J. (red.), *Media elektroniczne – kreujące obraz rodziny i dziecka*, Wyd. Trans Humana, Białystok 2008.

Дата надходження статті: «3» вересня 2012 р.

УДК 37.017.4:37.013

О.О.АНТИПЕЦЬ,
аспірант
(м. Чернігів)

Теорія і практика етнізації дітей засобами наукової спадщини М.А.Маркевича

У статті розкрито теорію та практику етнізації дітей, засоби етнізації, висвітлено практику виховання національної свідомості дітей засобами наукової спадщини М.Маркевича: історія, мова, фольклор, свята, обряди, звичаї, народний календар.

Ключові слова: етнізація, національна свідомість, дошкільники, молодші школярі, засоби етнізації, наукова спадщина М.А.Маркевича.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Під час трансформаційних процесів, що відбуваються у суспільстві, йде процес відродження національної свідомості громадян, що і є основним напрямком виховання у сучасному суспільстві. Відродження української нації, національної ідеї, пробудження її волі, зміцнення національної гідності, національної свідомості та національної єдності відбуваються сьогодні стихійно, що й викликало необхідність розвитку наукового підходу, у вихованні як до теоретичних, так і до практичних проблем породжених сьогодні.

Україна переживає сьогодні реабілітацію і запізніле вороття в країну багатьох імен духовних провідників нації. Серед таких великих імен – Л.Українка, І.Огієнко, М.Драгоманов, М.Грушевський, С.Русова – постає постать і М.Маркевича (1804-1860) – історика, етнографа, композитора.

Сьогодні, в умовах змін у соціальному та політичному житті України, постала потреба радикальної перебудови у сфері виховання. Державна національна Доктрина визначає головну мету національного виховання на сучасному етапі – це передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і, на цій основі, формування особистісних рис громадянина України. Першорядне значення надається розвитку духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, фізичної, екологічної культури, індивідуальних здібностей та національної свідомості. Любов до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля держави, засвоїти духовну культуру та історію свого народу, високу мовну культуру, оволодіння українською мовою, шанобливе ставлення до культури, звичаїв, традицій як українців, так і представників інших націй, які живуть в Україні, мають стати основою виховання національно свідомих громадян. Тільки за цих умов Україна, як держава, матиме майбутнє і перспективу розвитку.

Тому, одним з найголовніших принципів програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») є її національна спрямованість, що є органічним поєднанням національної історії і традицій. збереження та збагнення культури українського народу.

Засновник теорії народного виховання К.Ушинський зазначав: «Народ сам творить свою історію і виховання є одним із основних шляхів саморозвитку. Тому систему народного виховання не можна видумати або запозичити в інших народів» [4, с.99].

Нація – таке соціальне об'єднання людей, які розмовляють однією мовою, живуть на одному, більш-менш обмеженому природою, терені; приблизно в одному кліматі, зв'язаних між собою одним темпераментом, однією історичною долею, які розвинулися під багатовіковим впливом одних фізичних умов життя.

Кожна нація вкладає свою, відмінну від інших націй, цінність до загальної скарбниці. Національне виховання спрямоване, перш за все, на формування у населення національної самосвідомості, міжпоколінної трансформації етнічних норм та цінностей, а також забезпечує відтворення етносу, зберігаючи, розвиваючи і передаючи новим поколінням життєвий досвід свого народу і виховуючи дітей на кращих народних традиціях.

Ефективність народного виживання характеризується ступенем сформованості національної самосвідомості українців, рівнем гуманізації, етнічних стереотипів і установок.

Ввібравши в себе духовний спадок попередніх поколінь, виховання формує в молодшому поколінні національну самосвідомість, яка виробляється такими засобами як мова, історія, природа, традиції, звичаї та обряди, народний календар.

Аналіз досліджень і публікацій... Теоретичну основу дослідження проблеми національної свідомості складає досвід досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, в яких розкриваються ідеї, сутність, зміст і функції національної самосвідомості, а саме: Ю.В.Дробіжева, Р.Ф.Ітс, І.С.Кон, М.М.Кучков, А.Р.Лурія, С.В.Лур'є, А.С.Мильніков, К.І.Хабібулін, Н.Н.Чебоксаров, Т.Ю.Сем, К.В.Чистов, С.Ф.Русова, І.В.Зайченко, М. Фіцула.

На думку М. Фіцули, «концепція українського виховання вибудовується на поєднанні загальних і національних принципів. Ці принципи закорінені в виховних традиціях українського народу, тісно пов'язані з його історичною долею і ментальністю. Найпомітнішими серед них є: народність, природовідповідність, культуровідповідність, демократизація, гуманізація та етнізація» [11, с.142].

Виклад основного матеріалу... Народність – це принцип єдності загальнолюдського і національного. Передбачає національну спрямованість виховання: навчання рідною мовою, формування національної свідомості, прищеплення любові до рідної землі, свого етносу, шанобливого ставлення до його культурної спадщини

Етнізація – наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина. Принцип етнізації однаково стосується всіх народів України і який передбачає створення можливостей всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну гідність, національну самосвідомість, відчуття етнічної причетності до свого народу. Відтворення в дітях менталітету свого народу, увічнення в підростаючих поколіннях специфічного, що є в кожній нації, виховання дітей як нових носіїв національної культури, продовжувачів справи батьків, невід'ємною складовою соціалізації дітей, і, як зазначав К.Ушинський, «це той фундамент, на якому базується все подальше виховання, виживання, створене самим народом і засноване на народних засадах, має ту виховну силу, якої немає у найкращих системах, заснованих на абстрактних або запозичених в іншого народу» [5, с.99].

Етнічне самоусвідомлення (етнізація) є основою, корінням патріотизму. Етнізація дитини починається з раннього періоду життя в сім'ї, з колискової, казки, з дотримання народних звичаїв, обрядів, з народної пісні тощо. Саме в ранньому віці формується культ рідного дому, сім'ї, предків; фундаментальне значення в процесі етнізації має рідна мова.

Як бачимо, людська спільнота з давніх часів організована за етнічним принципом: людство – це народи. Етнічна спільнота формувалась протягом віків, а, інколи, і тисячоліть, в ході якого накопичувався культурний досвід (норм і стереотипів поведінки, традицій, обрядів і звичаїв, які регламентують відтворення етносу і розвиток його культури, загальне бачення світу, яке передається із покоління в покоління через народне виховання, яке К.Ушинський назвав «живим органом розвитку народу» [5, с.100].

Національна школа у різних народів «...перше свідоме національне почуття виявилось, перш за все, в боротьбі за рідну школу, і рідна національна школа стає для кожного народу його найдорожчим скарбом, джерелом його забезпеченого майбутнього розвитку. Ніколи (після національних рухів 1848 року) так не загострювалось серед вселюдності бажання виявити свою національну свідомість, свою особливість від інших націй і своє право на своє особливе незалежне життя, незалежний світ, культурний розвиток, як в наші часи. Аби розібратися в цих перипетіях різних народів, бажано упевнитися, – зазначає С.Русова, – що саме нація, як розуміє її сучасна соціологія. Наука каже: нація щось вічне. Віра в творчі сили нації підтримує усе життя нації» [9, с.118].

Процес пробудження національної свідомості тісно пов'язаний з утворенням у кожного народу своєї рідної національної школи.

Розвиток народної системи освіти, національної школи і народного виховання в значній мірі залежить від сформованості національної самосвідомості особистості.

Однією з головних ознак сучасності є виховання в суспільному розвитку ролі національного фактора і, зокрема, формування національної самосвідомості особистості.

Реально народи розвиваються за стереотипами поведінки, що складалися впродовж десятиріч і сторіч, і національної самосвідомості. Етнічна свідомість (самосвідомість), національна свідомість (самосвідомість) реалізується наступними засобами та шляхами: історія українського народу, рідна мова, ідея родоvodu, краєзнавство, природа рідного краю, міфологія, фольклор і мистецтво, народний календар, традиції, звичаї, обряди, свята, національна символіка, народні прикмети й вірування, родинно-побутова культура.

Історія українського народу базується на науково обґрунтованих подіях і фактах, і кожне покоління повинно її вивчати, аналізувати і знати. Знання минулого дає змогу пізнати витoki духовності кожної проблеми сьогодення і передбачити майбутнє. Всебічне знання рідної історії – невичерпне джерело історичної пам'яті.

Рідна мова українського народу – одна з найдавніших і найбагатших мов світу. Вона займає першорядне місце серед засобів національного виховання. Рідна мова – це вияв національного буття, універсальна скарбниця духовних надбань і основний засіб передачі їх з покоління в покоління, це засіб мислення, пізнання дійсності і формування національного світогляду й характеру. З цього приводу К.Ушинський писав: «Мова народу – краший, що ніколи не в'яне і вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя... У мові одухотворяється весь народ. У скарбницю рідного слова складає одне покоління за іншим плоди глибоких сердечних поривань, плоди історичних подій, вірувань, погляди, плоди пережитого горя і пережитої радості, одним словом, весь слід свого духовного життя народ зберігає в рідному слові», і далі: «Коли зникає народна мова, – народу нема більше» [5].

Родовідне виховання утверджує культ Матері й Батька. Бабусі й Дідуся, культ Роду і Народу, сприяє формуванню милосердя, честі, гордості за своїх предків.

Краєзнавство відіграє провідну роль у формуванні «кореневої системи» духовності. Організація багатогранної краєзнавчої роботи сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості. Різними формами краєзнавчої роботи ми долучаємо учнів до героїки минулих епох, розкриваємо українську націю як націю працелюбів, з мистецькими традиціями, подвижництвом в ім'я вільності народу. Розумно організована робота доповнює і розширює програмний матеріал як з історії, літератури, географії, так і з спеціальних дисциплін.

Природа рідного краю. Національна система передбачає глибоке усвідомлення учнями того, що відображення в свідомості українців рідної природи є корінням національної духовності і культурну. Природні фактори обумовили національну специфіку українців. Як і характер, темперамент, так і національний спосіб мислення, формування екологічного світобачення, усвідомлення непорушної єдності людини з природою, сприйняття ідеї вірності й відданості природі батьківського краю – це складова української системи виховання.

Міфологія має велике пізнавальне й виховне значення і складає специфічну сферу духовності народу. Легенди, міфи, балади, перекази з міфологічним підґрунтям – незмінні джерела розвитку творчої уяви, багатой фантазії, художньо-образного мислення, історичної пам'яті. Міфологія – це джерело народного світогляду і характеру, засіб прищеплення любові до рідної землі, природи, творців історії свого народу.

Як зазначає В.Антипець, одним з основних засобів реалізації завдань національної системи виховання є фольклор. У ньому відображено багатогранну і глибоку душу українського народу, його духовне багатство. У фольклорі – першовитоки оригінального світосприймання, самобутнього тлумачення явищ природи і людського життя. У колискових піснях, забавлянках, чукикалках, казках, прислів'ях, скоромовках, лічилках та інших перлинах фольклору у високо поетичній і глибоколіричній формі відображено весь культурно-історичний, мистецький шлях українського народу. У фольклорі – вся минувшина і доля України.

Народний календар – це енциклопедія життя і трудової діяльності, культури, побуту і дозвілля народу, могутній і гармонійний комплекс ідейно-моральних, емоційно-естетичних засобів виховання молодого покоління. У змісті дат і подій народного календаря розкрита трудова діяльність, він пов'язаний з багаторічними спостереженнями над явищами природи та й з природою самої людини, взаємозалежністю людини і природи.

Народні свята кожної пори року мають конкретну ідейно-виховну спрямованість. Землеробський тип господарства українців покладено в зміст народного календаря. З покоління в покоління передавалися знання, звичаї і обряди народу.

Традиція – це те, що передається від покоління до покоління як загальноприйняте, загальнообов'язкове, перевірене минулим досвідом, визнане необхідним для забезпечення подальшого існування індивіда, колективу, держави, суспільства. «Етнопедагогічні традиції виховання, – як зазначала в своїй праці Л.Юда, – це своєрідний механізм передачі, засвоєння і розвитку народного досвіду виховання, основа соціально та національно значимих якостей особистості» [12, с.17-18].

Звичай – загальноприйнятий порядок, спосіб дій, загальноприйнята норма поведінки і те, що стало звичним, засвоєним, увійшло у вжиток.

Обряд – це особлива колективна символічна дія, призначена для того, щоб наочно-образними засобами оформити і відзначити важливі події суспільного і особистого життя.

Свято – безпосередній вираз почуттів, настроїв, переживань у зв'язку з пам'ятними подіями в житті суспільства, колективу, сім'ї, особи.

Національна символіка – це культурна спадщина народу, який зберігає філософські, політичні, ідейно-моральні скарби. Автор посібника «Українське народознавство» О. Ковальчук до народної символіки відносить: національні герби та прапори, писанкарство, хрести й ікони, квіти, ремісничі вироби, українські вишиванки, народний розпис [7].

Українська національна символіка виконує історично важливі виховні функції, консолідує націю в єдину етнографічну, культурно-історичну спільноту, символізує об'єднання споконвічних українських земель в єдиній суверенній державі.

Таким чином, етнізація – це наповнення виховання національним змістом, спрямування на формування свідомості громадянина. Принцип етнізації однаково стосується всіх народів України, створення можливостей всім дітям навчатися у рідній школі, розвивати національну гідність, національну свідомість, відчуття етнічної причетності до свого народу. Відтворення в дітях менталітету свого народу, увічнення в підростаючих поколіннях того специфічного, що є в кожній нації, виховання дітей як типових носіїв та продовжувачів національної культури, спадкоємців справи батьків. Принцип етнізації є не тільки невід'ємною складовою соціалізації дітей, а й тим підґрунтям, на якому вибудовується майбутнє української держави.

Також визначена послідовність введення системи знань про народ: спочатку пізнавальна, потім творча (образотворча, конструктивна, музична, художньо-мовленнєва), в якій діти відображали якість отриманих знань, і, нарешті, відображення цих знань у провідному виді діяльності дошкільників – ігровому.

Створити предметно-розвиваюче середовище, що забезпечує дитині вибір активності, відповідної його інтересам і має розвиваючий характер, залежало від глибини знань педагогів історії краю, його заселення народами, елементів російської народної культури і етнокультур регіону.

Неодмінною умовою успішності виховання національної свідомості, на нашу думку, є проведення роботи підготовленими фахівцями – вихователями, музичними керівниками, інструкторами з фізичної культури, керівниками, які володіють сучасними педагогічними та психологічними знаннями про дитину, знаннями історичного, краєзнавчого, етнографічного і т.п. характеру; в розумінні значення етнізації для розвитку дошкільника.

Нами було відзначено, що чим більше батьки виявляли інтересу до проведеної роботи в дитячому садку, тим якісніше здійснювався педагогічний процес. За допомогою батьків, як уже зазначалося, створювалася предметно-розвиваюче середовище (предмети побуту етносів регіону, зразки прикладного мистецтва, костюми тощо), організовувалися виходи в музей, театр, екскурсії по місту і т.п., створювався відеоматеріал. Батьки відзначали, що знання дітей часто ставили їх в позицію пошуку. Співпрацю з сім'єю вважаємо такою необхідною умовою реалізації народознавства в дитячому садку.

Як зазначає О.Савченко, призначення системи освіти – зорієнтувати особистість в усій різноманітності духовної скарбниці людства і, насамперед, національної [10].

Вивчення рідної мови, природи, історії, прилучення до найвищих досягнень духовної і матеріальної культури народу, його традицій, звичаїв, обрядів, народних ремесел має стати не лише джерелом знань, а й незамінним засобом формування національної самосвідомості.

«Шлях до взаємного міжнародного порозуміння йде через широку і повну націоналізацію освіти, через вільний розвиток національної культури кожного народу. І поки народи не матимуть своєї власної школи, пристосованої до народної психології, економіки і естетики, не може утворитися між різними народами щирого єднання і порозуміння» [10].

Як зазначає автор, М.Маркевич одним з перших розпочав всебічне вивчення народного побуту та фольклору. Саме тому, його етнографічні дослідження надзвичайно цінні та вельми актуальні й сьогодні як першоджерела, на них посилаються народознавці та етнографи [3, с.5].

Згадуючи М.Маркевича, ми не можемо бодай кількома словами не сказати про нього як про історика. Все своє життя збирав він матеріали й документи до історії України, які видав у 1842-1843 р. у п'яти томах. Окрім «Історії Малоросії» він написав цілу низку історичних праць. Чільне місце серед них займають такі: «О козаках», «Мазепа», «О первых гетьманах Малороссийских».

М.Маркевич – знаний етнограф: ще з молодих літ задумав він велику працю про духовне життя українського народу, його культуру, побут. Першими результатами тієї копіткої роботи були «Украинские народные напевки», в яких, за словами М.Добролюбова, «горить любов до батьківщини, блищить слава минулих подвигів».

Великий етнографічно-статистичний матеріал, зібраний М.Маркевичем у Київській, Полтавській та Чернігівській губерніях, мав вийти в світ солідною працею «Внутренняя жизнь малороссіян от 1600 года до нашего времени», але, на жаль, надрукувати її повністю в ті часи було неможливо, і тільки окремі нариси праці побачили світ. Серед них, у Києві (вже після смерті автора) 1860 року стараннями І.Давиденка була надрукована книга «Обычаи, поверья, кухня и

напитки малороссиян», яку, на превелику радість любителів історії та народознавства, 1991 р. перевидало видавництво «Либідь», а 1992 р. – «Час».

Як не прикро, цю книгу мало знають педагоги, особливо сільських шкіл, і майже не використовують класоводи, вважаючи, що вона доступна тільки старшокласникам, бо написана російською мовою. Але хай не лякає це вчителів. Навіть дошкільники і першокласники чудово сприймають багатий, живий етнографічний матеріал.

У «Звичаях...», як і в «Українських мелодіях», серед фольклорних матеріалів переважає календарна поезія. Обряди, пісні та повір'я описані в книзі річним циклом свят – починаючи з Нового року, що дає змогу педагогу використати матеріали книг (як на уроках, так і в позаурочний час) протягом усього року, неодноразово повертаючись до них. Неоцінним скарбом для школярів та класовода будуть зібрані М.Маркевичем етнографічні матеріали про колядки, щедрівки, веснянки, петрівки, Купала, обжинки та ін.

Ось, наприклад, весняний обряд з рястом.

Перші квіти називаються тут ряст. Нарвавши і кинувши їх на землю, топчуть примовляючи: «Топчу, топчу ряст, ряст, Бог здоров'я дасть, дасть. Дай Боже потоптати і того году діждати». Це побажання дожити і до наступної весни. Від цього звичаю пішла така народна поговорка: «Та вже йому рясту не топтати». Так говорять у народі про безнадійно хвору людину, яка не доживе до наступної весни.

Обряд із вербою М. Маркевич описує так: «У вербну неділю, повернувшись із вранішньої служби, той, хто не полінувався встати рано і приніс із собою вербу, приходять до лінивця, що спить, б'є його та примовляє:

Не я б'ю, верба б'є,
За тиждень – Великдень,
Будь великий, як верба,
А здоровий, як вода,
А багатий, як земля» [8, с.17].

Освячену в церкві вербу садили на городі, в саду, на подвір'ї, клали на покуті за образами, а навесні, на Юрія, нею виганяли пасти худобу, а також клали в першу купіль новонародженому.

Автор зазначає, що веснянки співалися дівчатами щодня, ввечері після роботи, у свята після обіду, водили хороводи, діти і молодь грали в різні ігри:

«Король», «Перепілка», «Ворон», «Просо», «Дробушка», «Маю», «Дер-дер». Даємо опис гри «Дер-дер». Забивають кілок на подвір'ї, двох хлопчиків прив'язують за праву ногу до кілка так, щоб вони були кроків на 30 від нього і могли навкруги бігати; одному дають у руки тріскачку, іншому мотузку; обом зав'язують очі. Перший тріщить, тікає, другий, чуючи звук, намагається вдарити першого.

Було надзвичайно цікаво спостерігати, як діти грали в старовинні ігри, записані М.Маркевичем, і вони були для них такими ж веселими і цікавими, як і їхнім ровесникам майже два століття тому.

Вивчаючи з дітьми побут та звичаї українців, неможливо лишити поза увагою такий важливий аспект життя, як харчування. М.Маркевич присвятив йому в «Обычаях...» цілий розділ «Простонародная кухня, десерт и напитки», який стане сьогодні в пригоді для приготування дешевих, простих і поживних страв. Цей розділ дасть відповідь не лише на питання «що їли?», але й «коли їли».

Дізнатися про світоглядні уявлення й народні знання про рослинний і тваринний світ, знання з метеорології, про народний землеробський календар, а також перевірити їх нині й активізувати роботу з календарем природи в народознавчому руслі допоможуть дітям дібрані М.Маркевичем прикмети і повір'я.

Ось декілька з них, які ми використали під час проведення експериментального дослідження у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.

На Стрітення зима з літом зустрічається. Якщо в цей день відлига і вода капає з даху, то зима ще пролежить, якщо ж мороз, то зима настане рано.

На святу Євдокію (1 березня за ст. стилем) байбак прокидається від зимового сну, виходить з нори і свистить.

В день святого Олексія (17 березня) щука пробиває хвостом лід.

У день святого Благовіщення: яка буде погода, така буде й на Світлі свята. Птахи в цей день не в'ють гнізд.

В день святого Гавриїла (26 березня) прилітають ластівки.

В Лазареву суботу сіють горох, щоб був рясний (15 квітня).

На Георгія (23 квітня) збирають вранішню росу і мажуть очі тому, в кого болять, окроплюють нею домашніх птахів. Якщо ворона цього дня заховається в житі, то чекають доброго врожаю. Якщо зозуля закувала до Георгія, а ліс ще не розпустився, то рік буде важким.

Коли до Івана (23 червня) просо з ложку, то буде і в ложку.

Якщо 24 червня гроза, горіхи будуть порожні і буде їх мало.

Якщо на Мокрини (19 липня) піде дощ, то вся осінь буде дощовою.

Після Іллі (20 липня) вже не купаються.

Прийшов Спас (6 серпня) – держи рукавиці про запас.

В день святого Наума (1 грудня) добре починати вчити дітей, наука піде на ум.

На Варвари (4, 5, 6 грудня) кажуть: «Варочка постеле, Савва погладить, а Микола стукне». Варвара ночі вкрала, дня приточила.

Якщо перший грім почується на заході, буде добрий урожай хліба.

Якщо в перший грім підперти спиною дерево, стіну, ворота, то спина не болітиме.

Дівчата, почувши перший грім, біжать до струмка чи річки вмиватись і витираються чим-небудь червоним, щоб не губити красу, бути багатими. Вони ловлять гусеня і торкаються обличчям, щоб позбутися ластовиння.

Якщо зозуля вперше кує і в цей час у вас в кишені є гроші, то весь рік водитимуться.

Спадщина М.Маркевича є чистим життєдайним джерелом, з якого питиме цілющу чисту воду ще не одне покоління українців, ми в цьому переконані. Вивчення цієї спадщини наповнить навчання й виховання дітей тим змістом, який дасть змогу пов'язати минуле й сьогодення в ім'я майбутнього.

Як бачимо, інтегруючою основою національної системи виховання є спільність історико-географічного походження, мови, культури і традицій, усвідомлення своєї приналежності до українського суспільства. Кожен з цих чинників визначає єдність поколінь сучасних, минулих і майбутніх, сприяє формуванню громадянина-патріота. Науково обґрунтоване, належним чином організоване виховання відображає духовний поступ народу, процес збереження й збагачення його культури.

Формування національної самосвідомості українців дасть змогу консолідувати народ України педагогічним шляхом, тими засобами, які є традиційними для кожного народу а саме: мова, звичаї, обряди, свята та інше. На початку ХХІ сторіччя посилюється ріст етнічності народів світу, який підтвердив відкриття В.Вернадським закономірність, що розвиток їх освіченості і культури народів поглиблює в них національну самосвідомість в тій же мірі, в якій формується почуття причетності до всього людства.

У вітчизняній літературі ідея народної педагогіки одержала поширення від її засновника К.Ушинського. В якості складових «педагогічного генія народу» він розглядав: національну школу, рідну мову, народну культуру, основи наук, що відновлює етнічне середовище, народне виховання, яке формується на основі життєдіяльності народу: традицій, звичаїв, обрядів, національної самосвідомості й етнічні стереотипи поведінки, які реалізують цю самосвідомість в повсякденному житті.

Довгий час народні традиції розглядалися як архаїзми чи пережитки минулого, а не як найбільш ефективний засіб виховання, відчуття джерел народності постало першорядними завданнями, як перед суспільством, так і перед сучасною системою освіти, зокрема. Усі ці обставини висвітлили необхідність знань, які лежать незатребувані у творчій спадщині істинних українців і, зокрема, М.Маркевича. Саме вони на сучасному етапі розвитку суспільства повинні стати основою формування у молодих людей національного характеру, етнічних стереотипів, установок, стати основою етнізації підростаючого покоління.

Висновки... Саме етнографічні, історичні, фольклорні засади, особливості побуту і культури народу, традиції, звичаї та обряди відкривають для педагогів широкі можливості для формування у дітей таких рис національного характеру, які властиві українській спільності.

Тому, на сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогіки постає проблема дослідити ті маловідомі сторінки українознавства, які сьогодні майже не вивчені і не задіяні повною мірою у вихованні маленьких українців. Це, насамперед, стосується багатой творчої спадщини історика, етнографа, фольклориста, композитора М.Маркевича. Саме з цих джерел педагогіка може черпати той матеріал, який дасть змогу українській нації розвиватися, а не асимілювати і не зникнути.

Науковий доробок М.Маркевича повинен знайти своє гідне місце серед праць відомих українських науковців і особистостей та повною мірою бути використаним у вихованні національної свідомості і самосвідомості дітей.

Саме М.Маркевич відвів вирішальну роль у формуванні національної самосвідомості особистості педагога. Вихователь є джерелом, з якого дитина черпає допомогу для національного

самовизначення. Якщо предметом уваги дитини стає національне, рідне, а вихователь спонукає дитину поставитись до нього прихильно, то це є нормальний шлях для формування національної свідомості. Вихователь повинен подбати, щоб дитина якнайчастіше стикалася з національними цінностями, і, щоб сам він не був байдужим до них. З національними цінностями дитина зустрічається в сім'ї та дитячому садку, школі. У школі цей процес іде двома напрямками: через навчальні предмети і вдало організовану позашкільну виховну роботу. Ось тут і стануть у нагоді ті засоби, які знаходимо у науковій спадщині М.Маркевича: традиційні – предмети побуту і народного мистецтва, іграшки, тексти фольклорних творів, твори письменників і поетів, що стали хрестоматійними та ін.; нетрадиційні – народний календар, відомості з історії країни і народу, внесок окремих особистостей у розвиток її культури. Особливе місце в педагогічному процесі відводиться міфологічному матеріалу. Роль міфології була визначена нами як засіб, що сприяє розширенню і поглибленню уявлень про культуру народів, що допомагає дитині розвести і сприйняти реальний і вигаданий світ, засвоїти моральні, екологічні, естетичні правила поведінки людини в навколишньому середовищі і т.п.

Список використаних джерел і літератури:

1. Антипець В. П. Фольклор – серцевина національної системи виховання / В. П. Антипець // Національні та регіональні традиції в системі навчання та виховання студентів і школярів / Педагогічні і психологічні проблеми підготовки вчителів. – Чернівці, 1996. – С. 5-6.
2. Антипець О. О. Проблеми етнізації особистості та засоби їх вирішення / О. О. Антипець // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: педагогічні науки. – 2011. – Вип. № 84. – С. 7–10.
3. Антипець О. О. З глибокою шаною і любов'ю / О. О. Антипець // Початкова школа. – 1994. – № 2 – С. 54–56.
4. Ушинський К. Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : в 2 т. – Т. 1. – С. 99–100.
5. Ушинський К. Д. Рідне слово / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори. Т. 2. – К., 1983. – 242 с.
6. Коваленко Є. І. Освітня діяльність і педагогічні погляди С. Русової / Є. І. Коваленко. – Чернівці : КП «Видавництво «Чернігівські береги», 2009. – 328 с.
7. Ковальчук О. Українське народознавство / О. Ковальчук. – К., 1993. – С. 123–138.
8. Маркевич М. А. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / М. А. Маркевич. – К. : «Добровольное общество любителей книги УССР», 1991. – 184 с.
9. Русова С. Мемуари. Щоденник / С. Русова. – К. : Поліграфкнига, 2004. – 318 с.
10. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підруч. для студ. пед. факультетів / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – С. 44.
11. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2002. – 192 с.
12. Юда Л. А. Етнопедагогічні традиції виховання та їх значення в процесі розбудови національної системи освіти / Л. А. Юда. – Чернівці, 1996. – С. 23–24.

Анотація

А.А.Антипець

Теория и практика этнизации детей средствами научного наследия Н.А.Маркевича

В статье раскрыто теорию и практику этнизации детей, средства этнизации, показана практика воспитания национального сознания детей средствами научного наследия Н.Маркевича: история, язык, фольклор, праздники, обряды, обычаи, народный календарь.

Ключевые слова: *этнизация, национальное сознание, дошкольники, младшие школьники, средства этнизации, научное наследие Н.Маркевича.*

Summary

O.O.Antypets

Theory and Practice of Ethnicizing of Children by Means of Scientific Heritage of M.Markiewicz

The article explores the theory and practice of children's ethnicizing, means of ethnicizing, the practice of training the national consciousness of children by means of scientific heritage of M.Markiewicz is shown: history, language, folklore, festivals, rituals, customs, folk calendar.

Key words: *ethnicizing, national consciousness, preschool children, primary school pupils, means of ethnicizing, scientific heritage of M.Markiewicz.*

Дата надходження статті: «28» вересня 2012 р.